

Судова експертиза як основна процесуальна форма застосування спеціальних знань під час розслідування державної зради

Інна Босак

аспірантка Національної академії СБУ; судова експертка,
Український науково-дослідний інститут спеціальної техніки
та судових експертиз СБУ, м. Київ, Україна,

ORCID: <https://orcid.org/0009-0000-8282-1977>, e-mail: inna.bosak@ukr.net

Обґрунтовано доцільність проведення судової експертизи як основної процесуальної форми застосування спеціальних знань на стадії досудового розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних із державною зрадою.

Ключові слова: спеціальні знання; судова експертиза; державна зрада.

Forensic Examination as the Main Procedural Form of Utilizing Specific Expertise in High Treason Investigation

Inna Bosak

The paper substantiates the expediency of forensic examination as the main procedural form of utilizing specific expertise at the pre-trial investigation stage of criminal offenses involving high treason.

Keywords: specific expertise; forensic examination; high treason.

Повномасштабне вторгнення Російської Федерації на територію України спричинило зростання рівня злочинності, що завдає особливої шкоди суверенітету, територіальній цілісності, недоторканності, обороноздатності країни, а також державній, економічній та інформаційній безпеці нашої держави.

Аналіз слідчої практики розслідування державної зради свідчить про те, що органи досудового розслідування стикаються зі значними складнощами під час розслідування цієї категорії злочинів, що обумовлено специфікою та механізмом злочинної діяльності, способами вчинення, наявними слідами й наслідками,

а також недостатністю застосування науково-технічних, тактичних засобів і можливостей застосування спеціальних знань для ефективного виявлення та розслідування державної зради [1, с. 575].

Поділяємо позицію М. Щербаковського, що під терміном «спеціальні знання» необхідно розуміти наукові, технічні та інші, зокрема криміналістичні, професійні знання, здобуті в результаті навчання, і навички, набуті у процесі роботи в певних галузях практичної діяльності, які застосовують спільно з науково-технічними засобами під час пошуку, виявлення, вилучення та досліджен-

ня слідів злочину з метою отримання доказової й орієнтувальної інформації, необхідної для з'ясування істини у кримінальних справах [2].

Слід погодитись із цілком справедливим твердженням А. Амеліної про те, що однією з основних і найбільш поширених процесуальних форм застосування спеціальних знань у судочинстві є проведення судових експертиз, які здійснюються в державних і приватних експертних установах відповідними висококваліфікованими спеціалістами [3, с. 22].

Судову експертизу в науковій літературі визначено як процесуальну дію, що полягає в дослідженні експертом (за дорученням слідчого судді або суду чи клопотанням сторони кримінального провадження) речових доказів, матеріалів, інших об'єктів, осіб із метою встановлення фактичних даних та обставин, що мають значення для кримінального провадження [4, с. 422].

Законом України «Про судову експертизу» (ст. 1) судову експертизу визначено як дослідження на основі спеціальних знань у галузі науки, техніки, мистецтва, ремесла тощо об'єктів, явищ і процесів з метою надання висновку з питань, що є або будуть предметом судового розгляду [5].

Як свідчить практика, під час розслідування державної зради призначають різні види експертиз, найпоширенішими поміж яких є: комп'ютерно-технічна, відео- та звукозапису, лінгвістична (семантико-текстуальна), судова з питань державної таємниці та портретна.

Ключовим інструментом збирання доказової інформації під час розслідування державної зради є комп'ютерно-технічна експертиза, яка досліджує факти й обставини, пов'язані з розробленням та експлуатацією комп'ютерних систем і засобів. Проведення цієї експертизи дає змогу виявити, оцінити та проаналізувати інформацію, що міститься в комп'ютерних системах, а також установити дані й кому та звідки вони були відправлені, що є важливим для органів досудового розслідування й суду.

Доволі часто експертизою, яку призначають під час розслідування державної зради, є судова експертиза відео-, звукозапису, що базується на акустичному й лінгвістичному аналізі усного мовлення. Лінгвістичний аналіз спрямований на дослідження усного мовлення як відображення особистісних характеристик особи, а акустичний аналіз — на оцінювання особливостей людини, обумовлених анатомічними, фізіологічними та психофізіологічними аспектами. Мета цієї експертизи — ідентифікувати особу за усним мовленням та провести технічне дослідження носіїв інформації і обладнання для звукозапису. За допомогою експертизи відео-, звукозапису можна розв'язати питання щодо участі певних осіб у зафіксованій на фонограмі розмові, промовлених ними слів і фраз та кількості осіб, які брали участь у зафіксованій на фонограмі розмові, тощо.

Під час розслідування державної зради з метою виявлення в промовах

підозрюваного наявності або відсутності висловлювань, які містять негативні емоційні оцінки й негативні настанови, що можуть свідчити про його антиукраїнські ідеологічні мотиви; висловлювань, які принижують гідність людини або групи осіб; різних спонукань до певних дій, для виявлення лінгвістичних ознак пропаганди, а також для встановлення лінгвістичних ознак порушення основ національної безпеки в інформаційній сфері, призначають лінгвістичну (семантико-текстуальну) експертизу. Об'єктом цієї експертизи може бути як текст (промова), так і його (її) фрагменти, окремі висловлювання, слова, написи, текстові відтворення усного мовлення тощо.

Судову експертизу з питань державної таємниці призначають у разі розслідування державної зради у формі шпигунства — для того щоб визначити, чи належать відомості, зібрані й передані ворожій державі, до державної таємниці. Слід зауважити: підставою для проведення цієї експертизи є наявність інформації, що предметом посягання є державна таємниця та що існує потреба довести цей елемент складу кримінального правопорушення.

Необхідність у призначенні портретної експертизи під час розслідування державної зради може виникнути, якщо потрібно ідентифікувати особу, зображену на фотокартці або відеозаписі, або ототожнити її із зовнішністю наявної особи. Дослідження полягає в роздільному й порівняльному аналізі зовнішніх ознак осо-

би, зафіксованих на фотографічних знімках, із застосуванням спеціальних методик зіставлення, суміщення, графічного моделювання й розрахунків взаєморозташування ознак обличчя. Це можуть бути фото особи з документів (паспорт, посвідчення водія тощо), аматорські та професійні фото, надані свідками або вилучені під час проведення слідчих (розшукових) дій. Сьогодні для проведення експертизи все частіше надходять зображення осіб із відеосистем контролю приміщень, територій, технічних засобів тощо.

Підбиваючи підсумки, зазначимо, що наведений перелік експертиз під час розслідування державної зради не є вичерпним. Їх вибір залежить від уже встановлених фактичних відомостей щодо розслідуваної події, конкретної слідчої ситуації та необхідності отримання доказової інформації, вирішення якої потребує спеціальних знань. Правильне застосування спеціальних знань у формі судової експертизи в процесі розслідування державної зради сприятиме повному встановленню всіх обставин кримінального правопорушення. Слідчий, оцінюючи висновки експерта, з долученими до нього матеріалами щодо повноти, достовірності й відповідності встановлених даних іншим доказам, може використовувати одержані дані як під час призначення та проведення інших експертиз і слідчих (розшукових) дій, так і як самостійні докази у кримінальному провадженні.

Перелік джерел посилання

1. Мартиненко К. В. Деякі проблеми виявлення та розслідування державної зради в умовах воєнного стану. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2022. № 5. С. 575—581. DOI: 10.32782/2524-0374/2022-5/138 (дата звернення: 20.09.2024).
2. Щербаковський М. Г. Проведення та використання судових експертиз у кримінальному провадженні : монографія. Харків, 2015. 560 с. URL: <https://dspace.univd.edu.ua/server/api/core/bitstreams/0dd2821b-1646-4d5c-965f-c20e08dc1479/content> (дата звернення: 20.09.2024).
3. Амеліна А. С. Поняття та форми використання спеціальних знань. Актуальні питання судової експертології, криміналістики та кримінального процесу : мат-ли Між-нар. наук.-практ. конф. (Київ, 05.11.2019). Київ, 2019. С. 20—23.
4. Шепітько В. Ю., Журавель В. А., Ковалова В. О. та ін. Криміналістика : підручник. У 2 т. Т. 1 / за ред. В. Ю. Шепітька. Харків, 2019. 456 с.
5. Про судову експертизу : Закон України від 25.02.1994 р. № 4038-XII (зі змін. та допов.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4038-12> (дата звернення: 20.09.2024).